

ZOEK, BLIJF ZOEKEN EN GIJ ZULT VAN ALLES VINDEN

OF: VERSLAG VAN EEN SPEURTOCHT

Co de Swart

1943, oorlogstijd.

Een zevenjarige jongen van de Waterweg beseft niet zo gek veel van wat er allemaal om hem heen gebeurde. De wereld had voor hem een kleine horizon. Vader werkte hard met een paar knechts en hij zag hem weinig. Moeder was er altijd. Ze deed onder andere de boekhouding en administratie. En ja, ... die bonnen plakken en de toewijzingen (een soort grote bonnen van winkeliers). Daarmee troffen de familieleden elkaar rond de tafel onder de enige lamp. Eén, twee keer per week moest al dat papier opgeplakt worden. Veel werk want er kwam veel binnen bij de boterhandel van De Swart. Bijna alle voedsel was op de bon. De kinderen deden dat plakwerk meestal en daarna moest het drogen rond de kachel. De hele huiskamer lag soms vol. Vooral rond de kachel en onder het buffet. De jongen was oud genoeg om daar zijn aandeel aan te leveren, maar niet te lang. Voor hem was het natuurlijk eerder bedtijd en hij vond het ook niet echt leuk. Soms werd hij 's nachts wakker van motorgeronk van vliegtuigen. Hij kende het soort geluid inmiddels. Het waren er veel en dus moesten het de Tommies zijn onderweg naar Duitsland om te bombarderen of ook wel eens op weg naar Soesterberg. Als dat overdag was kon hij er iets van zien als hij op het dak van de garage of van het pakhuis klauterde.

Neen, beter overdag dus, want iedereen van de familie had het wel ergens druk mee, vader onderweg, moeder thuis bezig, vier kinderen op school, maar ook daar haperde het dagelijks patroon, als je daarvan kon spreken in dit derde oorlogsjaar. Er was vaak 'vrij'; het waarom daarvan ontging hem meestal.

Soms hoorde hij wel dat het te maken had met die 'rot moffen'. Hij speelde veel buiten. Daar zag en hoorde hij ook van de Tommies. Dat schenen de goeie te zijn. Maar hij zag ze alleen maar in de lucht. Hun vliegtuigen kende hij wel. Van een oudere broer kreeg hij al een paar jaar af en toe foto's van de machines die boven zijn hoofd te zien waren. Ook nog oudere foto's van voor de oorlog. Hij kende die vliegtuigen praktisch allemaal. Hij was trots op die plaatjes en zuinig. Af en toe ruilde hij met vriendjes, met Paul en vooral Ben den Heyer, ook van de Waterweg, op de hoek van de ouwe Looijk (*Looydijk, red*).

Hij had vrij van school die middag tegen eind oktober. Het was maar matig weer om buiten te spelen, maar dat deerde niet. De jongens zwierven rond en speelden, zoals zo veel van hun leeftijdgenootjes in de buurt van de oude Akkerhuisjes achter de Hessenweg bij de gereformeerde kerk. In een van die gekke huisjes woonde Van Brussel met onder andere Ditje, het dienstmeisje dat ook bij De Swart werkte. Hij had er wel eens bietenstroop geproefd. Ook in die buurt was er altijd wel wat voor de boefjes te vinden.

Volkstuintjes en rotzooi.

En er werd ook weer gevlogen.

Het geknal van de Duitse Flak (afweergeschut), dat bij de Holle Bilt stond, was duidelijk te horen.

De klap, gevolgd door explosies, rook en vlammen boven de huizen van de Looydijk uit te zien, verraste hen volkomen. Daar moest dichtbij iets gebeurd zijn. De jongens renden richting Soestdijkseweg en Utrechtseweg, maar werden vlak om de hoek van de Looydijk al tegengehouden

*Vernielde panden
Soestdijksestraatweg
15 en 19.
Op de achtergrond
het nog bestaande
pand nummer 21.
20 Oktober 1943*

en teruggestuurd. Veel te gevaarlijk, er was een vliegtuig neergestort. Veel volk, politie, Duitsers, brandweer en paniek. Het was 20 oktober 1943, ongeveer kwart voor drie 's middags.

Het is 2001.

De jongen van toen is inmiddels gepensioneerd en woonachtig in Zeist. Op familiebezoek in De Bilt wordt nogal eens teruggekeken op de oorlogstijd en het gerucht dat de Duitse piloot, die de Amerikaanse bommenwerper B-17 had neergeschoten, nog diezelfde middag ter plekke zou zijn geweest. Rond de feestelijkheden van de bevrijding door de Geallieerden vijftig jaar geleden is het boek *Bezeten en verzet in De Bilt/Bilthoven* verschenen van de hand van drs. J.C. Brugman. Daarin wordt ook het voorval van 20 oktober 1943 beschreven en in 2000 verscheen een boek over Schiphol in oorlogstijd waarin eveneens dit neerstorten wordt aangehaald; voor mij als luchtvaartenthousiasteling aanleiding om het jaar daarop in het verleden te gaan neuzen. Gezien mijn belangstellings-terrein, *Luchtoorlog in de Tweede Wereldoorlog* was ik al enige tijd lid van de Research Group Air War 1939-1945 (SGLO, StudieGroep LuchtOorlog) en lid van de Gemeinschaft der Jagdflieger geworden. Een Engelsman in Somerset in

het Verenigd Koninkrijk publiceert al jaren vanuit luchtvaartbronnen zijn bevindingen op Internet, na lange en niet simpele analyses van in oude oorlogsarchieven aangetroffen materiaal. Vaak vanuit handgeschreven documenten, soms van microfilms.

Na enige tijd kwam ik in contact met deze sympathieke man. Een tweede contact werd gelegd met een schrijver/publicist in de Verenigde Staten en specialist op een deelsterrein van de luchtoorlog boven Europa. En een derde contact werd gelegd met een persoon, die nu het veteranendeel verzorgt van de voormalige vliegbasis bij Norfolk (daar was de bommenwerper opgestegen).

De Engelsman uit Somerset publiceerde een zogenaamde claim/loss-lijst van vliegtuigen van zowel Duitse als Brits/Amerikaanse zijde; helaas was niet altijd de betreffende bemanning bekend.

Uit deze lijst kon een eerste verdachte Luftwaffepiloot in beeld gebracht worden. Alles klopte, tijd van neerschieten, de vlieger kwam van Schiphol etc..

Eén element ontbrak: de plaats van neerstorten werd in de oude stukken niet zaangegeven. Verder liet zijn opgeduikelde vliegplan van die middag nauwelijks toe dat hij het geweest kon zijn, maar een meer waarschijnlijke piloot kwam niet in beeld.

Zo'n bevestiging van neerschieten zou alleen te vinden zijn in een zogenaamd Abschutzprotokoll, waarvan er slechts enkele bewaard zijn gebleven. De Duitsers gaven niet zo maar een erkenning voor een aanspraak op een overwinning in de lucht. Oude Duitse archieven kwamen uit de Verenigde Staten terug in Duitsland en onder ogen van de Engelsman uit Somerset. Rond de zomer van 2002 waren de eerste, nieuwe vondsten uit deze bron klaar voor publicatie.

Uit een voorpublicatie in kleinere kring kwam de Duitse piloot in beeld. Alles klopte met de feiten van zestig jaar daarvoor; Zeist werd echter door de Duitsers destijds als de plaats aangegeven waar het vliegtuig te pletter was gevallen. Een bezoek aan de archieven van de brandweer te Zeist bracht het complete dagboek van de 20^e oktober 1943 in beeld. De Zeister brandweer had geholpen bij het blussen van de vliegtuigbrand in De Bilt. De naam van de piloot was Erich Burkert, Oberleutnant bij Jagdgeschwader 26 van de toenmalige Duitse Luftwaffe. Nadere expertise gaf aan dat de door de Duitsers aangegeven plaats ook De Bilt kon zijn. In het voorjaar en de zomer van 2002 heb ik een tweetal artikelen doen plaatsen in het Utrechts Nieuwsblad met de eerste gegevens van mijn speurtocht en een hulpvraag voor meer informatie. Dit leverde een extra schat aan gegevens op. Namen van hen die de crash zelf jaren ervoor in documenten hadden vastgelegd, zelfs van hen die SGLO-clubcollega's waren: de heren Meyer, Wilson en Buyzing. Verder werden als bron van informatie gebruikt: archiefstukken van brandweer- en politierapporten, oude ooggetuigen, die hun kennis wilden overdragen en nieuwe contacten, soms zelfs een eerdere bekende uit De Bilt. Daarnaast werden familieleden van de toenmalige bewoners van de verwoeste huizen Soestdijkseweg 15 en 19 benaderd.

Waardevolle en unieke, letterlijke tijdsbeelden vormden de door de Duitse Militäre Presse Dienst direct na de crash

gemaakte foto's met daarop zichtbaar de gezochte Duitse piloot, nog gekleed in vliegersjacket en -laarzen en zoekend in de nog rokende puinhopen; brandweerlieden waren nog aan 't werk. Zou de man op de foto dezelfde zijn als de piloot Burkert?

*Erich Burkert inspecteert de rampplaats.
20 Oktober 1943*

Er was inmiddels via het lidmaatschap van de Gemeinschaft der Jagdflieger een contact ontstaan met een oude vlieger van hetzelfde voormalige eskader. De oude vlieger uit Duitsland had een slechte fotokopie van een overlijdensbericht van Burkert opgestuurd (Burkert bleek zelf drie maanden na het voorval in De Bilt in Noord-Frankrijk te zijn omgekomen tijdens een luchtgevecht met Amerikaanse jagers).

In de archieven werd een uit 1942 daterend woonadres van Burkert in Sonthofen in Allgäu gevonden. Verder speuren leverde tenslotte in augustus 2002 de huidige woonadressen van zijn twee kinderen in Neuwied en Berlijn. Er werd telefonisch contact gezocht met de zoon van Burkert in Neuwied en hem werd voorzichtig verteld dat een Nederlander iets van zijn overleden vader wist en of hij daar soms belangstelling voor had. Een afspraak voor een ontmoeting in Neuwied werd voor begin september gemaakt. Ik bleek meer van de piloot Burkert te weten dan zijn zoon zelf. Hij was dan ook slechts vijf jaar oud toen zijn vader begin 1944 sneuvelde en de inmiddels telefonisch ingelichte dochter in Berlijn was toen nog jonger.

Gelegenheid tot naspeuringen was er nauwelijks geweest voor een weduwe met twee kinderen in het naoorlogse Duitsland en er was nog niets gedocumenteerd en gearchiveerd; het harde leven van toen kende andere prioriteiten. De grootste verrassing bleek tijdens de ontmoeting in Neuwied te komen uit het fotoboek van de Burkerts. Daarin bleek voldoende materiaal aanwezig om te bevestigen dat vader Burkert de piloot was geweest, die de USAF bommenwerper van De Bilt had neergehaald. Niet alleen dat de foto's correspondeerden, maar er zat zelfs een mij onbekend exemplaar in uit dezelfde serie die in Nederland was opgedoken. Deze foto was door de piloot vanuit Nederland meegenomen en tijdens een verlof kort voor zijn dood bij zijn vrouw achtergelaten.

Het oude gerucht dat de betrokken Duitse piloot ter plekke was geweest bleek dus juist! De piloot was na de achtervolging van de bommenwerper op Soesterberg geland en had die gelegenheid benut om de dichtbijgelegen plaats van het neergestorte toestel te bezoeken.

En de Amerikaanse 'zijde'?

De nu op één plaats verzamelde documenten gaven een wat helderder beeld van wat in de lucht had plaatsgevonden. Vijf man, waaronder de beide piloten, waren boven Brabant uit de bommenwerper gesprongen en met hun parachute veilig geland. Vier daarvan werden na korte of langere tijd door de Duitsers gevangen genomen en naar kampen elders in bezet Europa overgebracht. Het vijfde lid van de bemanning wist met hulp van onder andere een Nederlandse illegale ontsnappingsorganisatie via Gibraltar naar Engeland terug te keren. Het toestel heeft nog een kwartiertje doorgevlogen, al dan niet bestuurd door een van de vijf aan boord achtergebleven bemanningsleden en stortte neer in De Bilt. Deze vijf bemanningsleden zijn allen omgekomen. Ook drie burgers, waarvan twee leden van

de familie Rijkse, wonend Soestdijkseweg 19, zijn omgekomen, waarbij de bommenwerper het huis op het maaiveld als het ware had afgeschaafd. Het huis van de familie De Jong op nr. 15 werd eveneens bijna geheel verwoest. Nummer 17 bestond toen niet. Navraag in Engeland bij de veteranenvereniging van de 96^e Bombgroup leverde wat oude uit 1943 daterende woonadressen op, vaak van ouders in de Verenigde Staten. Geen van de ex-krijgsgevangen piloten bleek lid van een veteranenorganisatie te zijn. Door een combinatie van toeval en zoeken werd op de vliegbasis Volkel in november 2002 informatie gevonden over pilotenhulp door de familie Otten in Oost-Brabant. Bij de namen en adressen stonden twee namen van de bemanning van het in De Bilt neergestorte vliegtuig. Plus foto's van de twee!

Verder bleek dat deze twee tot de vier bemanningsleden behoorden die toch door de Duitsers in België gevangen waren genomen.

Telefonisch werden gevonden: de zoon van een van de bemanningsleden (Killarney) van een van de foto's uit Erp, de nog levende co-piloot van het vliegtuig, Robert P. (Bud) Surdez jr., nu 80 jaar oud, en de weduwe van captain-piloot Geyer. De zoektocht naar Doherty van de foto uit Erp bleef zonder succes. Alleen al in Boston (Massachusetts) wonen 62 personen met deze naam zonder dat er

Twee bemanningsleden van de B-17. Derde van links Frank Killarney, tweede van rechts (vermoedelijk) William J. Doherty. Erp, 21-23 oktober 1943

een familierelatie is. In maart bezocht ik het enige nog levende bemanningslid van de bommenwerper, de co-pilot Robert Surdez in Palm Springs, Verenigde Staten. Een fantastische, twaalfdaagse ontmoeting met de man, die alle gegevens van zijn angstig oorlogsavontuur vertelde. Zijn missie van die 20^e oktober, zestig jaar geleden, de gruwelijke beschieting van het vliegtuig, zijn tijdige ontsnapping per parachute, zijn gevangenschap en bevrijding. Het werd allemaal opgetekend en van foto's en videobeelden voorzien. Een schitterende afronding van een speurtocht in het verleden.

*rechts Robert Paul Surdez Jr (82 jaar)
en Co de Swart, Maart 2003*

Op 20 oktober a.s. zal in het gemeentehuis de gehele dag een kleine expositie van documenten en unieke foto's gehouden worden waarbij ooggetuigen, nabestaanden en betrokkenen uit De Bilt, de Verenigde Staten, Duitsland en de Duitse en Amerikaanse ambassadeurs aanwezig zullen zijn.

Om 14.45 uur, precies 60 jaar na de ramp, bent u welkom bij een korte herdenking en de onthulling van een gedenkteken bij de Soestdijkseweg-Zuid no. 15.

***

DE LUCHTOORLOG BOVEN ONZE GEMEENTE

Drs. J.C. Brugman

In het voorgaande artikel is uitvoerig stilgestaan bij de crash van een Boeing B-17 (Vliegend Fort) van de achtste luchtvloot van de United States Airforce op 20 oktober 1943, met veel details beschreven door Co de Swart.

Er is echter in de Tweede Wereldoorlog heel wat gebeurd in het luchtruim boven onze gemeente. In totaal zijn er in de oorlogstijd 9 vliegtuigen in onze gemeente neergestort, twee Amerikaanse en zeven Duitse, zoals hierna wordt beschreven. Verder zijn mij 13 bomaanvallen c.q. beschietingen bekend. In totaal zijn er 43 mensen omgekomen (11 inwoners van de gemeente De Bilt, 8 Amerikanen en 24 Duitsers).

'Alle zegen komt van boven' is een bekende uitdrukking, maar in de periode

1940 - 1945 gold dit niet voor het gebied van De Bilt / Bilthoven en omgeving. De luchtoorlog woedde in grote delen van de wereld, maar in Nederland was het extra hevig omdat er jarenlang door de geallieerden hevige bombardementen op Duitsland werden uitgevoerd, waarbij zowel de heenvlucht als de terugvlucht over ons land kwam. Vooral als het goed weer was zagen we talloze vliegtuigen overvliegen. Ik herinner me dat er eens urenlang grote formaties vliegtuigen over kwamen. Toen het laatste toestel voorbij was kwam het eerste alweer terug. Zoals we later in de illegale krantjes lazen betrof dit een aanval met 1000 vliegtuigen op Keulen. Het is maar weinigen bekend dat er in deze jaren meer dan 7000 vliegtuigen boven Nederland zijn neergestort.